

ZNAČENJA UMANJENICA U KAJKAVSKOME HRVATSKOME KNJIŽEVNOM JEZIKU

Novak, Kristian; Štebih Golub, Barbara

Source / Izvornik: **FLUMINENSIA** : časopis za filološka istraživanja, 2016, 28, 57 - 68

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:680548>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-18**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Kristian Novak, Barbara Štebih Golub

ZNAČENJA UMANJENICA U KAJKAVSKOME HRVATSKOME KNJIŽEVNOM JEZIKU

dr. sc. Kristian Novak, Filozofski fakultet, knovak2@ffri.hr, Rijeka
dr. sc. Barbara Štebih Golub, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, bstebih@ihj.hr, Zagreb

prethodno priopćenje
UDK 811.163.42'282

rukopis primljen: 6. 4. 2016.; prihvaćen za tisak: 21. 6. 2016.

Iako među jezikoslovcima postoji suglasnost da je kajkavština – kako dijalekti tako i kajkavski hrvatski književni jezik – iznimno bogata imeničkim deminutivima, sustavnih proučavanja te teme (osim nekoliko manjih radova) nema.

Temom ovoga rada su imeničke umanjjenice u kajkavskome hrvatskome književnom jeziku: polifunkcionalnome, standardiziranome idiomu koji je funkciju književnoga jezika na području sjeverozapadne Hrvatske imao od 16. stoljeća do tridesetih godina 19. stoljeća. Istraživanje je provedeno na korpusu ekscerpiranome iz dosada objavljenih svezaka Rječnika hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika i kartoteke Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje. U središtu zanimanja su značenjski odnosi motivirajućih riječi i umanjjeničkih izvedenica te značenja samih umanjjenica.

Ključne riječi: *kajkavski hrvatski književni jezik; umanjjenice; značenje*

1. Uvod

Kajkavski hrvatski književni jezik bio je standardizirani, polifunkcionalni idiom koji je u razdoblju od 16. stoljeća pa do formiranja hrvatskoga standardnoga jezika štokavske osnovice tijekom tridesetih godina 19. stoljeća imao funkciju književnoga jezika na području sjeverozapadne Hrvatske.

Iako među govornicima hrvatskoga jezika postoji opće mišljenje da je kajkavština (dakle, i organski govori i nekadašnji književni jezik) veoma bogata umanjjenicama,¹

¹ Takvo mišljenje A. Kovačec (2003/4: 289) opisuje sljedećim riječima: „Slično tomu, pod dojmom ponajprije gradskih i prigradskih govora, u kojima se *obed* započinje *juhicom*, kao glavno jelo dolazi *pečenkica* uz koju je redovito malo *krumpirčeka* (*krumpirčekov*) i *šalatice* (posebice ako je riječ o zelenoj salati), jelo se zalijeva *vinčekom*, a na kraju objeda posluži se i *kavica*, skloni smo zaključku da kajkavski općenito, posebice za razliku od štokavskoga, pa onda i standardnoga jezika, osobito voli deminutive. Lako je uočiti da se u istovjetnim kontekstima kakve smo naveli mogu upotrijebiti obične neizvedene imenice...”

njihovo je istraživanje zanemareno – kako među povjesničarima jezika tako i među dijalektolozima – te o njima postoji veoma mali broj radova.²

Korpus na kojemu je provedeno naše istraživanje čine 1103 imeničke umanjenice ekscerpirane iz 13 dosada objavljenih svezaka *Rječnika hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika* i kartoteke Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Dok smo se u radu *Imeničke umanjenice u kajkavskome književnom jeziku*³ bavili tvorbenom strukturom književnokajkavskih umanjenica (inventarom umanjeničkih dometaka, njihovom raspodjelom i međusobnim odnosima) u ovome ćemo se radu osvrnuti na njihovu značenjsku raznolikost. Budući da je naš korpus ekscerpiran iz rječnika u kojem je svako značenje bogato oprimjereno (donose se sve rječničke potvrde i po jedna reprezentativna potvrda za svako stoljeće), u svojem smo se istraživanju uvelike oslanjali na donesene primjere, tj. kontekste u kojima se umanjenice pojavljuju. Kontekste se provjeravalo i u izvornim tekstovima (v. popis izvora).

2. Kraći pregled istraživanja značenja umanjenica

U kroatističkoj se literaturi umanjenicama bavilo ponajprije sa stajališta njihove strukture, dok se istraživanje njihova značenja zapostavljalo.

U *Hrvatskoj gramatici* autora Barić et al. (1995: 326) umanjenice se definira kao imenice kojima se izriče da je što po čemu manje od onoga što znači osnovna riječ, no detaljnije o njihovu značenju saznajemo veoma malo. Primjerice da neke od njih izrazno pripadaju jednoj značenjskoj skupini, a uporabom drugoj, npr. *kućica* je oblikom umanjenica, a uporabom odmilica, dok je *činovničič* izrazom umanjenica, a uporabom pogrdnica (ibid, 303). Na drugome mjestu stoji: „Ako je umanjenica motivirana imenicom koja znači osobu, uz značenje ‘malo’ dodaje se i značenje ‘mlado’: *grof – grofić, pastir – pastirić*. Umanjenicama se također izriče i osjećaj nježnosti i dragosti – hipokorističnost: *sinčić, cvijetak*, kao i osjećaj prezira, omalovažavanja – pogrdnost (pejorativnost) *činovničič, direktorčić*.” (ibid, 303)

Budući da se u svojoj monografiji tvorbom umanjenica bavi ponajprije sa strukturalističkoga stajališta, značenju posebnu pozornost ne posvećuje ni S. Babić (2002). On govoreći o tvorenicama tipa *rotkvica, šibica, tikvica* zaključuje: „Očito je da je u takvim primjerima posrijedi prijenos značenja. Osnovno je značenje umanjeničko, a ostala su prenesena po nekoj vezi s osnovnim i zbog toga ona ne idu u područje tvorbe, nego u semantiku. Gdje prijenos značenja nije vidljiv, kao što je npr. *babica* ‘primalja’, istraživanje postanka ide u etimologiju. Po općim tvorbenim pravilima takve se imenice ne bi ni našle u tvorbenoj građi.” (Babić 2002: 329) Dakle, S. Babić sva značenja umanjenica osim onoga ‘malo’ smatra dodatnim značenjima i misli da njihovu proučavanju u tvorbi riječi nema mjesta jer su predmetom semantike ili stilistike. Nadalje

² A. Kovačec (2003/4) pisao je o deminutivima osobnih imena, a J. Maresić (2015) o tvorbi deminutiva u kajkavskome narječju općenito.

³ v. Novak; Štebih Golub, 2015.

zaključuje: „Samo se neka dodatna značenja mogu predvidjeti i na tvorbenoj razini zbog posebnog značenja osnovne riječi, npr. ako ono ne može biti umanjeno, nema pravoga smisla i sl. Takve su pretežno osobne imenice koje označuju zanimanja (*činovničič*, *pjesničič*), izvedenice od pejorativa (*divljačič*, *lupežič*, *tatič*), gdje a. značenje nije poželjno (*mužič*, *vojničič*) i sl.” (Babić 2002: 200)

I. Marković (2012) također se ne bavi značenjem umanjena, no pišući o dometku *-ić* spominje i njegove različite semantičke niše: *miš-ić* ‘mali miš’ (neutralno), *sok-ić* ‘mali sok’ (s konotacijom prisnosti pri pozivu), *mlad-ić* ‘mlada muška osoba’ (nije umanjena), *lav-ić* ‘mali lav; mlado od lava’ (neutralno), *sljep-ić* ‘slijepi gušter’ (neutralno).

U srbistici se značenjem umanjena bavi rad I. Grickat (1995). Autorica zaključuje: „Sematnički spektar je ovde veliki: od realne procene onoga o čemu se govori – ono stvarno može biti malo, uočljivo malo za svoju vrstu, nedovršeno i sl. – pa do raznih povoljnih i nepovoljnih objektivno ili subjektivno datih uslova. U pretežnom broju slučajeva pojavljuje se hipokorističnost, potvrda simpatije, milošte, ganuća, umilnosti; neretko je to samo tenuiranje, ublaživanje, mirenje sa nedostacima, bez konotativnog naglaska na nekom pozitivnom govornikovom odnosu, na njegovoj naklonosti ili nežnosti.” (Grickat 1995: 2) Autorica također ističe važnost konteksta pri „dešifriranju” značenja umanjena.

S kognitivnolingvističkoga aspekta deminutivima se bavio Jurafski (1996) proučavajući umanjene koje pripadaju različitim vrstama riječi u šezdesetak jezika i zaključio da se radi o radijalnoj kategoriji kompleksne polisemantičke strukture čija su značenja okupljena oko prototipnog značenja ‘malo’ i motivirana kognitivnim mehanizmima kao što su metafora, izvođenje, generalizacija. Ovaj autor radijalnu kategoriju deminutiva dijeli na dvije sfere: semantičku i pragmatičku.

Model koji je predložio Jurafski uspješno je primijenila D. Katunar (2013) u svojoj analizi hrvatskih deminutivnih glagola.

Usporedbom hrvatskih i talijanskih deminutiva sa stajališta morfopragmatike bavila se I. Peša (2002). Svojim je istraživanjem ustanovila da ne postoji uvijek podudarnost između oblika i sadržaja: ista morfološka jedinica može imati različite interpretativne vrijednosti koje najčešće ovise o jezičnom i izvanjezičnom kontekstu. Primjerice, iako je opće konotativno značenje umanjena bliskost, prisnost, dragost, ugodnost, prijaznost i simpatija, deminutivi mogu imati i negativno značenje (*romančić* nije mali roman, već roman male literarne vrijednosti).

2.1. Odnos motivirajuće riječi i umanjene

Kako je naš korpus ekscerpiran iz rječnika, jedan od problema koje smo proučavali bio je i odnos značenja motivirajuće riječi i odgovarajuće umanjene. Takvo je istraživanje bilo moguće jer smo na temelju obrada u *Rječniku hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika* imali jasan pregled i mogućnost usporedbe značenja imenica i od njih izvedenih deminutiva. U ovome nam je dijelu istraživanja teorijsko polazište bilo promišljanje D. Gortan-Premk o jednoreferentnim derivatima, dakle moviranim femini-

numima i deminutivima. Prema Gortan-Premk (2004: 129) „U jednoreferentnim derivatima (u tzv. rečima subjektivne ocene, kao i onim mocionim) reč u tvorbenoj osnovi javlja se sa celokupnim svojim semantičkim sadržajem u svojoj osnovnoj semantičkoj realizaciji, znači i sa pojmovnom vrednošću referenta i sa svim relevantnim elementima realizacije. I dve su dalje mogućnosti razvoja ove semantike u sintagmatici sa značenjem tvorbene morfeme: ili će se ovaj semantički sadržaj samo modifikovati determinativnim značenjem tvorbenog sufiksa ili će se u semantičkoj kombinaciji sa njim razvijati i nove semantičke komponente koje će omogućiti i nove semantičke realizacije, ili će se, pak, neke od njih gubiti.” Svoje razmišljanje ona oprimjeruje umanjenicama *kljunić* i *kućica*. Prema autorici, u umanjenice *kljunić* osnovna je semantička realizacija ista kao i kod leksema *kljun*, samo s determinativom *mali*: ista im je referencijalna vrijednost (*rostum*), isti arhisem (dio tijela kod ptica) i isti semi (izdužen, tvrd, rožat). Nadalje, semantički razvoj leksema *kljunić* analogan je semantičkom razvoju leksema *kljun*.⁴ Prema mišljenju Gortan-Premk, drukčiji je slučaj deminutiv *kućica* jer osnovni semantički sadržaj imenice *kuća* u kombinaciji s deminutivnom semantikom tvorbenog formanta razvija novu semantičku komponentu *dotrajavao, trošan, ruševan*⁵.

Kako ova autorica svoje teze potvrđuje analizirajući odnos značenja motivirajućih riječi i jednoreferentnih derivata oslanjajući se na rječničku građu, njezina je metoda bila pogodna i za naš korpus. Primjeri iz našega korpusa pokazuju da između značenja motivirajućih riječi i umanjenica postoje različiti odnosi.

Prvi je da se sva značenja deminutiva oblikuju prema svim značenjima motivirajuće riječi, odnosno da motivirajuća riječ preko tvorbene osnove u umanjenicu unosi svoj cjelokupan semantički sadržaj, a izvedenici se dodaje i sem ‘maló’. Takav je odnos najčešći u motivirajućih riječi sa samo jednim značenjem: *mozolčec, mozolek* ‘prištić, manji čir’⁶, *nožec, nožek, nožic, nožič* ‘nožić’, *patuljčec* ‘patuljčić’, *ramica* ‘okvirić, ramica’. Dijametralno je suprotna situacija kada se značenje deminutiva oblikuje prema samo jednom značenju inače višeznačne motivirajuće riječi. Primjerice, prema *Rječniku hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika* imenica *križ* ima značenja: „1. predmet ili figura sastavljena od dva kraka koji se sijeku pod pravim kutom; 2. a. naprava od dviju ukrštenih greda za izvršenje smrtne kazne; b. bibl. takva naprava na kojoj je Isus Krist bio razapet; c. fig. teret, muka, nevolja, patnja; 3. rlg. kršč. prikazivanje Isusa Krsta na križu, krucifiks, raspelo; 4. predmet ili znak u obliku križa; a. kao krščanski simbol i predmet kulta; b. kao oznaka za položaj u crkvenoj hijerarhiji; c. kao nadgrobnni krščanski znak; d. kao skupocjeni (zlatni) nakit; e. odlikovanje, orden (najčešće za vojne zasluge); 5. krščanski molitveni znak u obliku križa koji se izvodi desnom rukom; 6. napisani znak u obliku križa, slova x, a. koji nepismeni stavlja umjesto potpisa, b. kojim se poništava napisano slovo (tekst); 7. gomila križno naslaganih snopova;

⁴ Za detaljnu argumentaciju v. Gortan-Premk (2004: 130).

⁵ O takvome bi se tumačenju značenja umanjenice *kućica* moglo sporiti. Idilična *kućica* u *planini* ili u izreci *moja kućica, moja slobodica* u hrvatskome jeziku ne odgovara takvu tumačenju.

⁶ Značenja donosimo prema *Rječniku hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika* i to samo uz lekseme koje smatramo manje poznatima i razumljivima govorniku suvremenoga hrvatskoga jezika.

8. (pl.) unakrsne letvice u košarici (pletari) koje učvršćuju saće, „krsnice”, a javlja se i u nizu kolokacija. Umanjenice motivirane tom riječju *križac*, *križec*, *križek*, *križič*, *križik* imaju samo značenje ‘predmet ili znak u obliku križa, križić’.

Od prve opisane situacije – značenjskoga odnosa 1:1 – bitno je češće da se značenje umanjenice oblikuje prema samo jednome značenju osnovne riječi, obično onome koje se smatra osnovnim, pa se u rječniku i navodi kao prvo. Primjerice: *oroslanec*, *oroslanek* ‘lavič’ < *oroslan* ‘1. zool. lav; 2. astrol. lav, zviježđe u zodiacu’ i *lisičica* ‘mlada lisica’ < *lisica* ‘zool. divlja životinja iz reda pasa, lisica; 2. fig. lukav, prepreden čovjek, lisac’. Moguće je, međutim, i da se značenje umanjenice oblikuje prema značenju motivirajuće riječi koje u rječniku nije navedeno kao osnovno, npr. *angel* ‘1. rlg. anđeo; 2. fig. osoba dobra, ljupka poput anđela’ > *angelec*, *angelek* ‘osoba dobra, ljupka poput anđela’.

Znatan broj umanjenica osim što svoje prvo, temeljno značenje oblikuje prema onome motivirajuće riječi, razvija i nova značenja, što se odvija prema uobičajenim semantičkim mehanizmima (dakle, obično metaforom i metonimijom). Navest ćemo samo nekoliko primjera. Dok leksem *jopec* ima samo značenje ‘majmun’, umanjenica znači ‘majmunčić’, ali se metaforizacijom razvija i značenje ono i ‘bedak, budala’ („V kraju gde ima dobroga vina ... vu saki cajti lovec (je) siguren *jopčeka* najti.” Žmig spel 16). Sličan je i semantički razvoj umanjenice *črvek* koja označuje maloga crva, no ima i značenje ‘mali čovjek, običan smrtnik’ („Krištuš za malo je deržan, a ti, červek, gde ti je poniznost koja se temelj vseh dobrot imenuje.” Mul hr 447).

Deminutiv *ladjica* prema motivirajućoj riječi ima značenje ‘brodić, lađica’, ali se s obzirom na sličnost razvija i značenje ‘posuda u kojoj se čuva tamjan u katoličkim crkvama’. Isto vrijedi i za umanjenicu *racica* koja osim ‘patkica’ može značiti i ‘vrsta maloga vrča’ koji vjerojatno oblikom podsjeća na patkicu.

Dio umanjenica – najčešće metaforizacijom – razvija i terminološka značenja, odnosno dolazi do njihove terminologizacije.⁷

Primjerice, umanjenica *čepak* (< *čep*) uz svoje osnovno značenje ‘mali čep, čepić’ razvija na temelju sličnosti i dva terminološka značenja: ‘anat. resica u grlu’ i ‘muz. ključ kojim se zatežu žice na muzičkim instrumentima’.

Deminutivi *postelica* i *košulica* svoja osnovna značenja ‘krevetić’ i ‘mala košulja, košuljica’ razvijaju prema semantičkom sadržaju svojih motivirajućih riječi, no značenje ‘anat. posteljica, placenta’ razvijaju metaforizacijom.

Samo se prvo značenje deminutiva *lopatica* ‘mala lopata, lopatica’ temelji na značenju motivirajuće riječi *lopata*, dok se sva ostala – ‘anat. u ljudi kost na stražnjem gornjem dijelu grudnoga koša’, ‘anat. u životinja dio tijela uz hrbat do prednjih nogu, plećka, lopatica’, ‘donji plosnati dio vesla’ i ‘svežanj suhih duhanskih listova’ – razvijaju iz njega metaforizacijom.

⁷ Neki jezikoslovci smatraju da u slučaju takvih terminoloških realizacija zapravo nije riječ o deminutivima, nego tvorenicama izvedenima tvorbenim formantima koji su homofoni s deminutivnim formantima (usp. Matijašević 1985).

U književnoj su kajkavštini zanimljiva značenja triju umanjenica motiviranih imenicom *kralj*: *kraljic*. Taj leksem ima osnovno značenje 'kralj male države ili jednoga dijela kraljevstva' i značenje koje se razvija metaforizacijom 'ptica žutoglavi kraljić', no tvorbeni deminutivi *kraljičec*, *kraljiček* imaju samo metaforičko značenje tj. označuju vrstu ptice.

Dakle, odnosi umanjenica i njihovih motivirajućih riječi mogu biti raznoliki:

- a) umanjenica može preuzeti sva značenja motivirajuće riječi uz dodavanje sema 'malo';
- b) umanjenica može preuzeti samo neka od značenja motivirajuće riječi uz dodavanje sema 'malo';
- c) umanjenica može – uobičajenim semantičkim mehanizmima – razviti i značenja koja motivirajuća riječ nema.

2.2. Značenja književnokajkavskih umanjenica

Smatramo da je jedna od mogućih podjela kajkavskih umanjenica s obzirom na njihovo značenje⁸ ona s obzirom na njihove kvantitativne dimenzije i kvalitativne vrijednosti.

Pod kvantitativnim dimenzijama deminutiva podrazumijevamo vremensku i prostornu. Vremenska se odnosi na kratkoću trajanja (*časek* 'mali trenutak', *govorenjiče* 'kratak govor'), dok se prostorna odnosi na male prostorne dimenzije i to ponajprije neživih entiteta (*bisažica* 'mala bisaga', *bodežič* 'mali bodež', *cvetek* 'mali cvijet, cvjetić', *čavlek* 'mali čavao, čavlič', *falačec* 'komadić', *fertušec* 'mala pregača, pregačica', *grmiček* 'grmić', *ladanjiče* 'malo imanje, ladanje'). Te se dimenzije mogu odnositi i na žive entitete: na mali rast osoba (*cvergulinčec*, *patuljčec* 'mali patuljak, patuljić', *človečec*, *čovečac*, *čovečec*) ili njihovu mladost (*pastiric*, *pastirec*, *pastirič*, *pastirček*).

Kvalitativne se vrijednosti odnose pak na stav govornika prema označenome. Prototipnom bi se vrijednošću u tome smislu mogla smatrati 'dragost, simpatija' koja se spaja s kvantitativnom dimenzijom 'malo'. Primjerice, umanjenice koje označuju mladunče, obično imaju i spomenuto značenje dragosti, tj. hipokoristici su (*kokotiček* 'mali, mladi pijetao', *konjič*, *konjičec*, *konjiček* 'konjić', *kozlek*, *kozlič* 'kozlič', *kusica* 'kujica', *lavič* 'lavić', *mezgič* 'mala mazga', *oroslanek*, *oroslančić*, *oroslanec* 'lavić', *zajček*, *dečačic*, *deklica*, *deklič*, *dekličec*, *dekličica*, *dekljič*, *dekljička*).

U nekim primjerima leksem ima samo značenje 'mlad', no odnos govornika prema označenome je manje-više neutralan: primjerice leksem *mužačica* ima samo značenje 'mlada seljanka' („Jedna mlada i prav krepostnoga obraza *mužačica* iz hiže naprot nam dojde.” Lovr ad 44).

Deminutivnim oblicima kojima se označuje štogod neživo mogu se također izražavati samo bliskost, neusiljenost, prisnost, dragost, ugodnost, prijaznost, simpatija, dakle izostaje značenjska komponenta 'malo': „Imam i zda tri zube ... kemi *krušec* gristi

⁸ Usp. Peša (2002) i njezina podjela deminutiva sa stajališta morfopragmatike.

morem.” Habd ad 1152; „Kraj brega na putu je *križek*, na njemu je Jezuš raspeti.” Pav pop 41.; „Fini kuhinski *porculanček* z omelom zamusikanu Doru po obrazu omeče.” Lovr ker 50.

Kako imenica *bog* ima osnovno značenje ‘biće vrhunaravnih svojstava’, a u katoličkih kajkavskih pisaca riječ je dapače o jednome i jedinome, svemogućem Bogu, deminutiv *bogek* ne označuje niti boga maloga dimenzijama niti boga manjih moći, već se njime isključivo izražava emocionalan odnos govornika: „O *Bogek*, prosim te lepo, obćuvaj papi-rek taj.” Domj 39. Međutim, u značenju koje je u rječniku navedeno kao drugo ‘mali kip boga’ riječ je o malim dimenzijama kipa („Privolil je Cromacius i zaterl je vse svoje malike odlok samoga jednoga maloga iz zlata *bogeka*.” Zagr III, 197).

U primjeru: „Bog mogel ... bi ... nam vu vremenu suše poslati *dežddek* i zemlju plodnu vućiniti.” Zagr razg 144, deminutiv *dežddek* također ne označuje malu, slabu kišu (jer ako je riječ o suši, teško da bi slaba kiša bitno popravila situaciju i zemlju učinila plodnom), već se uporabom umanjene – slično kao u Pešinu primjeru „Napraviš mi *uslugicu*?” – želi postići pragmatički učinak uvjeravanja da se prihvati želja pošiljatelja poruke.

Analiza tekstne uporabe umanjena u kajkavskome književnom jeziku, navodi nas na zaključak da mnoge od njih spadaju u skupinu tzv. *diminutiv sociale*⁹, odnosno da se njima ne označuje štogod malo, nego se uporabom umanjeničkoga oblika izražava pozitivan odnos govornika prema označenome pa se i u sugovornika nastoji stvoriti takav stav: „Sused verni i prijatel, pokaži se biti, ki nakani vu to ime *čašicu* ispiti.” Pop i nap 86 ili „Hodite z menom ... na Bukovac do *krčmice*”. Pop i nap 19a. U navedenim je primjerima pozitivna osjećajnost umanjene ponovno upotrijebljena kako bi se prima-telja poruke uvjerilo da prihvati prijedlog pošiljatelja poruke.

Uporabom umanjene može se nastojati ublažiti nešto što se smatra neugodnim, zastrašujućim: „Naj ti ne bu teška v *grobeku* samoča.” Št noć 15.

Međutim, uporabom umanjeničkih oblika može se iskazati i da je označeno na neki način nedostatno – siromašno, staro, mršavo, ne osobito inteligentno – pa u govornika budi suosjećanje, a isto se nastoji probuditi i u primatelju poruke kao u primjerima: „Siromahi ... ne mogu dati kaj su dužni ter vendar moraju ako i jedinu *kravicu* prodadu.” Mul pos 863; „Zakaj bi ti ... ovoga *norčeka* prez potreboče vumoril?” Rob I, 137; „Canjki i pernjki ovde v ovoj *hižički* popravljaju se.” Danica (1841) 68.

Osobito je zanimljiva skupina leksema koji tvorbeno jesu deminutivi, no značenjski ne mogu označivati nešto manje od motivirajuće riječi. Primjerice, riječju *taler* motivirani su deminutivi *talerček*, *taleric*, *talerič*, no budući da motivirajuća riječ ima značenje novčane jedinice određene vrijednosti, oni ne mogu u svojem semantičkom sadržaju imati sem ‘malo’. Leksem *filjer* ima značenje ‘mjedeni novčić; najmanja novčana jedinica negdašnje Austro-Ugarske’, a isto značenje ima i njegov tvorbeni deminutiv *filjeric*: „Ja ... sem iz mojega duhovnoga siromaštva vrgel ... dva *majehna filjerica* vu ... cirkvenu komoru sloven-

⁹ Usp. Peša (2002: 107).

skoga orsaga (to je to) svete evangeliome ... s jednim novem katekižmušem." Petret XXIV. Kako je riječ o figurativnom značenju leksema *filjeric* koji je još k tome upotrijebljen i u sintagmi *majehni filjeric* smatramo da je umanjenica zapravo *diminitivum modestum*. Njezinom uporabom autor djela nastoji da mu čitatelj ne prida društveno neprihvatljive osobine kao što su samohvala, razmetljivost i umišljenost pa uporabom umanjenice nastoji istaknuti svoju skromnost i spremnost na kritiku.¹⁰

Tvorbene umanjenice *poličak*, *poliček* (< *polič*) također ne mogu imati značenje 'malo': njima se kao i njihovom motivirajućom riječi označuje boca od pola litre: „Ne bude li valjalo jedan *poliček* vina kupiti?" Gašp III, 402 i „Grusto ti se v rukah *poličak* pomika." Magd 77.

Isto vrijedi i za deminutiv *frtaljic* 'četvrtinica' (< *frtalj*) čijom se uporabom u rečenici: „Ne morem od smrti milošće dobiti da bi mi ... *frtaljic* vure prikazala." Zagr III, 121, samo dodatno želi naglasiti kratkoća četvrtine sata u doživljaju umirućega.

Smatramo da funkciju izazivanja sažaljenja i samilosti ima uporaba umanjenica od riječi *krv* u primjerima poput: „Kak potok tekući smrad zemljeni bere, tak *krvca* njegova moju dušu pere." Ščerb 13 i „Vsu i slednju *krvicu* svoju (Ježuš) stoči." Šim prod 118.

Umanjenice međutim mogu imati i negativno značenje. Onima koje označuju kakvu osobu može se, primjerice, ukazivati na njezin maleni društveni ugled („Slatki vi *gosponček*, naj daju mi jen preponizni pardonček, kajti ja ne klimam sakom kakti zvonček!" Krl 14; „Ponizni *pastiric* David ... pobil se z gizdavem Goliatom, njega obladal i z pravem njegovem mečom ... glavu njemu odsekel." Gašp I, 423), malenu društvenu vrijednost i nekvalitetu u obavljanju svoje profesije (primjerice Jambrešić s.v. *medicaster* ... schlechter Arzt 'loš liječnik, doktorčić' kao kajkavski ekvivalent donosi *likaric*) ili pak mali opseg njezine moći (npr. *kraljec* 'kralj male države ili dijela kraljevstva' u primjeru: „Denešnji *kraljec* iliti poglavar varoša Kafarnauma (veliku skrbljivost) za zdravje sina svoga skazal je." Matak I, 415, dok u primjeru; „Nekoji magiŝtratuŝi ... kakti kakovi *kraljici* ... podložnike svoje tak smrću da im zvun krvaveh žuljev skoro niŝtar ne ostane." Habd ad 474, dobiva još dodatnu pejorativnu komponentu sitnog, lokalnog tiranina).

3. Zaključak

Naše istraživanje značenja umanjenica u kajkavskome hrvatskome književnom jeziku provedeno na korpusu od 1103 imeničke umanjenice potvrdilo je da kategorija deminutiva, iako primarno vezana uz značenje 'malo', obuhvaća veoma širok semantički spektar.

Rezultati istraživanja u skladu su s ranijim zaključcima Jurafskoga (1996) da deminutivi imaju prototipno značenje 'malo', ali istovremeno uslijed djelovanja kognitivnih mehanizama oblikuju radikalnu kategoriju složene polisemantičke strukture.

Analiza odnosa značenja motivirajuće riječi i deminutiva pokazalo je da među njima postoji nekoliko mogućih odnosa: od preuzimanja svih značenja motivirajuće

¹⁰ O takvoj uporabi v. Peša (2002: 110).

riječi uz dodavanje sema 'malo', preko preuzimanja samo nekih značenja motivirajuće riječi uz dodavanje sema 'malo', do toga da umanjenica uobičajenim mehanizmima (najčešće metaforom i metonimijom) razvije značenja koja motivirajuća riječ nema. Dio umanjenica – najčešće metaforizacijom – razvija i terminološka značenja, odnosno dolazi do njihove terminologizacije (*čepek, postelica*).

Analizirajući značenje kajkavskih umanjenica – oslanjajući se na Pešu (2002) i njezinu podjelu deminutiva sa stajališta morfo pragmatike – ustanovili smo da ih se može podijeliti s obzirom kvantitativne dimenzije (vrijeme, prostor) i kvalitativne (hipokorističnost, pejorativnost, deprecijativnost) vrijednosti.

Izvori

1985. – 2015. *Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika*, 1–13. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, HAZU.
- B: Belostenec, Ivan. 1740. *Gazophylacium*. Zagreb.
- Danica: 1841. *Danica zagrebečka*. Zagreb: F. Župan.
- Domj: Domjanić, Dragutin. 1927. *V suncu i senci*. Zagreb: Tiskara zaklade Narodnih novina.
- Gašp I: Gašparoti, Hilarion. 1752. *Cvet sveteh*. Graz.
- Gašp III: Gašparoti, Hilarion. 1760. *Cvet sveteh*. Graz.
- H: Habledić, Juraj. 1670. *Dictionar ili reči slovenske zvekšega vkup zebrane*. Graz.
- Habd ad: Habledić, Juraj. 1674. *Prvi oca našega Adama greh*. Graz.
- Habd zrc: Habledić, Juraj. 1662. *Zrcalo marijansko*. Graz.
- J: Jambrešić, Andrea. 1742. *Lexicon latinum interpretatione Illyrica, Germanica et Hungarica locuples*. Zagreb.
- Krizm osm: Krizmanić, Ivan. 1829. *Osmanščica. Igrokaz vu peterom dogodu po Ivanu Tomašu Mrnaviču*. rkp.
- Krl: Krleža, Miroslav. 1936. *Balade Petrice Kerempuha*. Ljubljana: Akademska založba.
- Lovr ad: Lovrenčić, Jakob. 1833. *Adolf iliti kakvi su ljudi*. Varaždin: J. Plazer.
- Lovr ker: Lovrenčić, Jakob. 1834. *Petrica Kerempuh iliti življenje človeka prokšenoga*. Varaždin.
- Lovr drž: Lovrenčić, Jakob. 1824. *Kratka dobreh držanjih pripovedanja po Jakobu Lovrenčiću skupložena*. Varaždin: I. Szangilla.
- Magd: Magdalenić, Matija. 1670. *Zvončac iliti premišljavanje zvrhu četirih poslednjih človeka*. Graz.
- Matak I: Mataković, Baltazar. 1770. *Sermones morales super totius anni*, I. Zagreb.
- Medik: ? 1783. – 1784. *Latino-croaticum lexicon medicamentale*. ?
- Mul hr: Mulih, Juraj. 1779. *Hrana nebeska*. Zagreb.

- Mul pos: Mulih, Juraj. 1742. *Posel apoštolski vu navuku kršćanskom postavlen*. Zagreb.
- Nov horv: 1835. *Novine horvatske*. Zagreb: F. Župan.
- Pav pop: Pavić, Nikola. 1941. *Popevke*. Zagreb: Knjižn. Vasić i Horvat.
- Perg: Pergošić, Ivan. 1574. *Decretum*. Nedelišće.
- Pretret: Petretić, Petar. 1651. *Sveti evangeliomi*. Graz.
- Pom: ? 1780. *Potvrđeni načini za vu vodu vtoplene, zadušene i drugem načinom nesrečne ljudi najpriložneše pomoći*. Zagreb: J. K. Kotche.
- Pop i nap: ? *Popevke i napitnice*. ?
- Rob I: Vranić, Anton. 1796. *Mlajši Robinzon*. Zagreb: F. Župan.
- St kol: Mikloušić, Tomaš. 1866. *Stoletni horvatski kalendar*. Varaždin: J. Plazer i sin.
- Ščerb: Ščerbačić, Georgius. 1687. *Cantiones Georgii Scherbachich*. ?
- Šim prod: Šimunič, Mihalj. 1697. *Prodeke nedeljne k zdencu pokore vabeče*. Zagreb.
- Št noč: Štoos, Pavao. 1831. *Noč Horvatske zemlje po plačnem zahodu trojjedne domovin sunca*. Zagreb: F. Župan.
- Zagr III: Zagrebec, Štefan. 1723. *Hrana duhovna ovčic kršćanskeh*, III. Zagreb.
- Zagr razg: Zagrebec, Štefan. 1727. *Razgovori zosebni i osebjuni*. Zagreb.
- Zrinski: Zrinski, Petar. 1660. *Adrianskoga mora sirena*. Venecija.
- Žmig spel: Žmigavec. 1938? *Fašinske marginalije spopevane za veselu fašinsku drugarsku večer koju je priredila oblasna uprava*. ?

Literatura

- Barić, Eugenija et al. (1995) *Hrvatska gramatika*, Školska knjiga, Zagreb.
- Babić, Stjepan (2002) *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku*, Nakladni zavod Globus; HAZU, Zagreb.
- Bosanac, Siniša, Dora Lukin, Petra Mikolić (2009) *A Cognitive Approach to the Study of Diminutives: The Semantic Background of Croatian Diminutives*, seminarski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Dragičević, Rajna (2007) *Leksikologija srpskog jezika*, Zavod za udžbenike, Beograd.
- Gortan-Premk, Darinka (1987) „O semantičkom odnosu derivata prema tvorbenoj osnovi”, *Naučni sastanak slavista u Vukove dane*, 16/1, 101–107.
- Gortan-Premk, Darinka (2004) *Polisemija i organizacija leksičkog sistema u srpskom jeziku*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
- Grickat, Irena (1995) “O nekim osobenostima deminucije”, *Južnoslovenski filolog*, 4, 1–30.
- Jurafsky, Daniel (1996) „Universal Tendencies in the Semantics of the Diminutive”, *Language*, 72/3, 533–578.

- Katunar, Danela (2013) „Diminutives in Action: A cognitive account of diminutive verbs and their suffixes in Croatian”, *Suvremena lingvistika*, 75, 1–23.
- Klajn, Ivan (2002) *Tvorba reči u savremenom srpskom jeziku I.*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
- Klajn, Ivan (2003) *Tvorba reči u savremenom srpskom jeziku II.*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
- Kovačec, August (2003/4) „Deminutivi osobnih imena izvedeni s pomoću višestrukoga sufiksa kao kompenzacija za vokativ u jednom kajkavskom govoru”, *Folia onomastica Croatica*, 12/13, 289–298.
- Langacker, Ronald W. (1987) *Foundations of Cognitive Grammar*, Stanford University Press, Stanford.
- Marković, Ivan (2012) *Uvod u jezičnu morfologiju*, Disput, Zagreb.
- Marešić, Jela (2015) „Umanjenice u kajkavskome narječju”, *Rasprave*, 41/1, 77–96.
- Matijašević, Jelka (1985) „Metaforizacija kao sredstvo nominacije”, *Jezik i praksa*, 1, 91–101.
- Novak, Kristian; Štebih Golub, Barbara (2015) „Imeničke umanjenice u kajkavskome književnom jeziku”, *Manjšalnice v slovanskih jezikih: oblika in vloga*, ur: Irena Stramljič Breznik, Maribor, 277–291.
- Peša, Ivica (2002) „Morfopragmatika na primjeru talijanskog i hrvatskog jezika”, *Suvremena lingvistika*, 53/54, 101–115.
- Radić, Prvoslav (1997) „O derivacionom aspektu rečničkog bogaćenja (normativistički pristup)”, *Jezik danas*, 1, 22–24.
- Rafaelli, Ida (2009) *Značenje kroz vrijeme*, Disput, Zagreb.
- Ristić, Stana (1994) „Konotativni aspekti značenja ekspresivne leksike”, *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, 37/1, 537–542.
- Vater, Heinz (2002) *Einführung in die Sprachwissenschaft*, W. Fink Verlag, 4. izdanje (prvo izdanje 1994), München.

SUMMARY

Kristian Novak, Barbara Štebih Golub

THE SEMANTICS OF DIMINUTIVES IN THE KAJKAVIAN CROATIAN LITERARY LANGUAGE

The paper discusses the semantics of diminutives in the Kajkavian Croatian literary language, a polyfunctional standardized idiom used in the north-western part of Croatia from the 16th century until the 1830s. By investigating a corpus of 1103 nominal diminutives, the relationships between the base and the derived word are analyzed, as well as the meanings of the diminutives themselves. The analysis has confirmed that the category of diminutives, while primarily used to convey smallness, includes a very wide semantic spectrum.

The findings are in line with previous investigations on diminutives by Jurafski (1996), who, on the basis of a corpus containing diminutives from 60 languages, stated that the semantics of diminutives are indeed focused around the prototypical meaning “little”, but that diminutives themselves, motivated by several possible cognitive mechanisms, form a radial category of a highly complex polysemantic structure.

The analysis shows that there are several possible relationships between the semantics of the derived diminutives and the semantics of the bases. The meaning of a diminutive can be motivated by all the possible meanings of the base word, but far more often by only one of the lexical meanings, mostly by the primary lexicographic meaning. Furthermore, there are numerous cases in the Kajkavian Croatian literary language in which diminutives have developed meanings that are in no way related to the semantics of the base word, as well as diminutives that – mostly through the process of metaphorization – have developed terminological meanings.

A semantic classification of diminutives is suggested, with three basic categories: objective diminutives, expressive diminutives, and terminological diminutives. Objective diminutives have the primary meaning of “small”, be it in a spatial or a temporal sense. Expressive diminutives have the meaning of “small”, but can convey further meanings as well, for example, affection or scorn. The meaning of such diminutives is often only comprehensible through context. Several terminological diminutives, which have developed non-diminutive semantics, are also presented.

Key words: *Kajkavian Croatian literary language; diminutives; meaning*